

Angyalok érintője

Próza-költészeti munka/minta/mintha

Nem, hogy „elérni”. Nem, hogy érinteni. Nem, hogy érinteni, aztán elhagyni. A fogalom, már ha fogalom, mely nekem sok angyal-foglalkozás után adódott, tulajdonképpen (avíttasan fogalmazva) szentlélekhitűségem és angyalvonzalmam együttese-részének (is) tekinthető.

„Is”, így, zárjelben, Mert ha szentlélekhit (= az írónak: az ihlet, is) és angyalfoglaltosság, akkor...

Mindjárt jön az „elérítő-dolog”...

... akkor épp az abszolútum végtelen-metaszellemi-metametek mivolta teszi, hogy (I. Cantor és ezek a Végtelen-Illetők!) az „is” mindig odaértendő. Több dolgok földön és égen (értsd: égen, égben), vannak, így Hamlet.

Lássuk, miről lesz itt.

Mondjuk, szó. De szó-e csupán?

I. Rögtön az elérítővel kezdjük. Íme:

(A kör krumplici-mivolta nem céloz, nem jelent semmit. A látszólagos érintő – bár itt álljunk meg! –, nyíllal a végén, rajzomban gyarló módon „indul”... de ezt mindjárt elmondom.)

Zenónnal indultam pár évtizede, Cantorral és társaival „folytattam” azóta, s erről van szó:

Ha elindulok valahonnét, s ezt a helyet nullának nevezem (*nulla pont* eleve képtelenség! s mégis), és van egy fixa ideám, egy képzetem, hogy „1” (egy), a teknősbéka és a görög hős matematika-sarokkifordító felismerése alapján... ugye. Ha felezem a távokat, ám szerintem akárhogyan is oszthatom, ne menjünk bele, sosem lesz meg az „1”, az egész. Nem indulhatok így „1”-ről, csak 0-ról, már ha következetes maradok végig, ha így érkezem, s nem pattanok másik lóra (teknőcre). Közhely a matekban, nekem mégis – ismétlem – sarkalatos. Alap. Mivel így a felezés nem kötelező bár (nem kell kimondani), mindenképp adott (szemlélés dolga, figyelembevévését: hogy ami egész, annak fele is van...) – az ám, de egésze nem lesz ily mód, s akkor a fele... ebbe nem megyek *bele*. Matek kifejezéseket se használok „törtekre”, „tizedestörtekre”... tehát van módja, hogy ne jöjjön létre az egész, az „1”. Mármost:

Az én rondarajz-szemléltetésem mit mutat? Érkezik (alkalmasint) egy érintő a körhöz, tojáshoz, krumplicához. Igen ám, de érkezését nem látom. Mert van módja, ahogyan nem érkezik. L. a fentebbieket, az egy-egész-elérés alkalmi (alkalmasinti) lehetetlenjét. Elhagyja csak a kört (tojást stb.), érinti is így, meg nem is, érintése már *el*-érintés. Hanem itt a szavakkal kimondhatatlannak a tartományába éreztünk. Ha akarom, angyalérintés-birodalomba.

Nem folytatom, nem magyarázom agyon. Akiknek szól, így (még ennyi magyarázat nélkül is) értik, kedvelik (alkalmasint). A kedvelés, szeretés is elérítés (?!).

II. Eszembe se jutott, hogy nézzük most akkor Zenónt vagy az elérítő-dolgót a szavak terepén. Egyszerűen csak nézni kezdtem, s később jöttem rá, hogy ezt nézem. (Stendhal, ezt a waterlooi csatát, na.)

Indult az egész a következőképpen:

Sokat jegyzetelek, ám kevés „művet” kanyarítok e jegyzetekből. (Győr, Kecskemét, Szeged, Salgótarján kb. a 4 hely, ahol folyóiratokba aztán stb.) Való igaz, vagy (egyre kevésbé) könyv lesz az ügyből (töredékekből), vagy marad vers (2000, ÉS, Nagyítás, tatabányai Új Forrás, Debreceni Disputa, aztán kb. kész... most talán még Kortárs). Ellenben (fogjam rövidre!) itt voltak (vannak) ezek az engem is (túlzásukkal) zaklató, furán-kellemetlenül érintő tollból-kiszaladások, mondások. Ellenben ha leírtam „őket”... ugye? Például:

Nem nagyon bírok érintkezni. (A „bírok” helyett lehet „akarok”, az érintkezés helyett állhat „levelezés, írás” stb.) De ez kicsit amatőr jellegű, durva, pontatlan.

Vagy: Rettegek egészségemért.

Netán: Kafkának igaza van: a szomszéd faluba se lehet átérni egy élet hosszában se. (Haha, elérítő és metamatek. Ahol a számsor végéről, megjegyzem, nem is beszélünk. Nincs. De közben sok bonyodalom van, hagyom.)

Mi legyen?

Ezt is összerántom most, végeredményekig. Vegyünk egyszerű példát. Két tételből áll a kijelentés:

Manapság nem nagyon írok.

„Manapság” és „nem nagyon írok”.

Klamnit alájuk:

□ □

S mondom:

Nem az, hogy manapság.

Nem az, hogy nem nagyon írok.

EGYÁLTALÁN.

Na. Vagy például:

Nem szívesen megyek sehova.

□ □

Vagy épp:

□ □

Utóbbi klamnizás szerint:

Nem az, hogy nem szívesen megyek.

Nem az, hogy sehova.

(Hanem csak hogy) *egyáltalán*.

Az „egyáltalán” kifejezése, pontossá tétele aggasztó kérdés. Főleg ha „nem” van az állításban. A derék olvasó azt hiheti: „egyáltalán nem”. Holott (ám ha ezt kimondom, sőt, már ha csak utalok is rá) gyengítem a hatást. Azt, hogy ha pl. azt mondom:

Mit mondjak?

□ □

Nem az, hogy mit.

Nem az, hogy mondjak.

Egyáltalán.

(Még mindig veszélyes a „nem” és az „egyáltalán” közelsége. Holott én azt óhajtom mondani: nem az a kérdés, hogy mit, sem az, hogy mondjak, ne mondjak. Hanem az „egyáltalán” van, az van, hogy ez az egész: egy „nagy egyáltalán”. Az egyáltalán *van*. Az *egyáltalán van*. Nem érvényes a „mit”. Nem a „mondjak”.

Például: Nem tudom, hova menjek.

Nem az, hogy nem tudom.

Nem az, hogy hova menjek.

EGYÁLTALÁN.

(Mondom, ordítom, gesztikulálok hozzá. Egy nagy francot érdekes, egy nagy francot van külön az, hogy tudom, nem tudom, sőt, háromklamnis is lehet: „hova” – nem érdekes, nincs. „Menjek” – nem érvényes, nem létezik. *Egyáltalán van*.)

Mindenre alkalmazható-e ez? A Kafka-dolog (hogy a szomszéd faluba egy élet hossza alatt sem lehet, jó kondiban, legjobb lovakon stb.) átérni? Klamnizhatom hatszorosán. Technikai kérdés.

De: ilyen példánál én nem tudtam az egyáltalán-ügyet behozni:

Rajongok kis madaramért.

Itt nem megy.

Lehet mondani egy hölgyről valamit, Istenről, a hazáról stb.

Persze, elképzelem, hogy valaki efféle tényezőket is „megegyáltalánoz”. Nálam vannak azért kivételek.

Ergo ez nem matek-szemponút, nem geometriás (bármilyen legyen is az elérítő [itt: az egyáltalán]).

Meg sem érintem a témát, csak magával az érintéssel elhagyom. Hanem hát...

A Töredék...-kötetemben ezt megcsináltam már. Elenged, írtam, és érintései tűnt helyeiből még egyszer megteremt, úgy, ahogyan az ő számára megszűnsz. Alig van körülményeskedés itt, a lényeg ugyanaz, csak absztraktul nem *gondoltam* át. De a *Töredék...-kötet* 8–10 valóban „filozófiai” darabjában benne van, ami így nálam valaha is jelen lehetett, és tanulni is csak más dolgokban tanultam (okultam, „érlelődtem”, kalandosultam stb., cselekményesedtem) később.

Kis iróniával azt mondhatom: mostanra már merészelik nem érteni dolgomat, a *Töredék...-nél* még kellett egy „ilyen figura” (kb. csekélységem), de ma már bátran némás-bénás „a tér”, ha például... de nem kicsinyeskedem, mely könyveimről van szó. Újra ifjú vagyok a szívekben-éléshez többnyire. Lélek rajta.

III. Szegény jegyzeteim, ne árválkodjanak, idehordok ezt-azt így.

Az angyalok vagy *felent* szállnak, a teljes tömörség (hah!) világában, mely épp csak légnemű. (Jelképesen értve.)

Vagy alant botladoznak, ahol minden konkrét, s az Úristen e részletekben lakik, igaz, a romlás is, melytől azonban minket védeni igyekeznek.

Csak a két térbeli réteg (lelki réteg) köztesen nem járnak az angyalok: az ócska kicsinyességekben (és *small talk* dumákban, érdeklésések hangzataiban, oda-viszta ál-vadákban, törekvő ragacsviselkedésekben etc.).

Ott érvényes, hogy

Nincs találkozás.

Nem az, hogy nincs.
Nem az, hogy találkozás.
(Hanem hogy) egyáltalán.

Az angyalokkal se találkozunk ott, bezzeg másutt! Íme, nemcsak érzelmi megszorítások vannak (madárkám, kedvesem, Isten... haha, angyalok). Van térbeli is.

Más térben érvényes feltétlenül az „egyáltalán”, mint ahol nem érvényes.

Nem az, hogy egyáltalán.
Nem az, hogy nem az.
Nem az, hogy egyáltalán.
Egyáltalán.

A suhanás meg lehet az érintés zenóni pillanata-tere. Zenónnál az el-nem-érésről volt szó. Nálam (bocsánat, hogy 0,000001... stb. mivoltomból, végtelen törtségemből azonos lapon merem magam, dehogy merem!) az el-nem-érés helyett a nincs-hogy-elhagyás-mégis-elhagyás stb. logikailag felfoghatatlanjáról. Na tessék, Szentlélek és angyalok így illenek geometria-alakításba, metamatek-metaérzet világába, alkotó elemekként. De hát (ha dolgunk igyekezettel tesszük közben, magunk dolga szerinti dolgunk) olykor igenis számíthatunk ilyenre. Ennyit mára. Nem, hogy ennyit. Nem, hogy mára. Egyáltalán.

Függelék, csüggelék:

repró és plusz

Mert valamennyit, valamicskét
Csak ki kell azért mondani.
Röptük szárnyukkal ki ne függjék!
Ó, ti, szállás angyalai.
Szállásotok legyen a szállás,
Mely le nem omlik löszfalakkal,
Iszap nem jön, hamuszitálás,
Kegyelmünk érinti angyal.
S akár ha teknősbékaháton,
Akar akhilleuszi zajjal,

Ki-nem-egészítette-kincsét
Nem is tudnánk széthordani,
A képek zuhatagai
– Rilke, Musil, Monet – megállnak,
Vagy Morris Graves tesz meg madárnak,
Vagy a Mediterráneum
Nyers, póre színeit de Staël
Birja, meddig, mily ormokon,
Aztán leszáll,
Összezúzódik,
De elérkezik oly valónkig,
Mely reprodukciószerű,
Meg több is, ha nem nagyszerű,
Csak feledi, mily kisterű,
Ami nem angyal-vágy erő.
Elérintve ez jött elő.

Dal

Petit-Air-Weöres után, N. N. Á. nyomán

Angyal száll az Alaktalannal,
ahogy alakja mégis angyal,
ahogy angyal-alaktalanja
a nem-angyaltalant belakja:

az udvaron... lehet, lehet;
a megcsippanó ereszek;
lovak patái és csurik...
s elszállnak és helyben maradnak,
egy Elérintésben fakadnak,
ha tetszik, mától tegnapig.

Gaál József műve

Harc az angyallal

Teremtés könyve 32,23–33 – szövegelemzés

„22. Felkele pedig ő azon éjszaka és vevé két feleségét, két szolgálóját és tizenegy gyermekét, és általméne a Jabbók révén. 23. Vevé hát azokat és átköltözteté a vízen, azután átköltözteté mindenét valamije vala. 24. Jákób pedig egyedül marada és tusakodik vala ő vele egy férfiú, egész a hajnal feljöveteléig. 25. Aki mikor látá, hogy nem vehet rajta erőt, megilleté csípőjének forgócsontját, és kiméne helyéből Jákób csípőjének forgócsontja a vele való tusakodás közben. 26. És monda: Bocsáss el engem, mert feljött a hajnal. És monda Jákób: Nem bocsátlak el téged, míg meg nem áldasz engemet. 27. És monda néki: Mi a te neved? És ő monda: Jákób. 28. Amaz pedig monda: Nem Jákóbnak mondatik ezután a te neved, hanem Izráelnek; mert küzdöttél Istennel és emberekkel, és győztél. 29. És megkérde Jákób, és monda: Mondd meg, kérlek, a te nevedet. Az pedig monda: Ugyan miért kérded az én neveimet? És megáldá őt ott. 30. Nevezé azért Jákób annak a helynek nevét Peniélnek; mert látám az Istent színről színre, és megszabadult az én lelkem. 31. És a nap felkél vala rajta, amint elméne Peniél mellett, ő pedig sántít vala csípőjére. 32. Azért nem eszik Izráel fiai a csípő forgócsontjának inahúsát mind e mai napig, mivelhogy illetve vala Jákób csípője forgócsontjának inahúsa.”¹

Az elemzés bevezetőjének szánt pontosítások – vagy intelmek – az igazat megvallva inkább negatív jellegűek. Először is nem fogom előzetesen bemutatni az elbeszélés strukturális elemzésének alapelveit, távlatait, problémáit: ez ugyanis nem egy tudományterület, de nem is tudományág (nem tanítható), a születőfélben lévő szemiológia révén azonban már oly annyira ismert, hogy szócséplésnek tűnne minden újabb elemzés során kitérni az előfeltevések bemutatására.² Másrészt pedig az alábbi elemzés nem tisztán strukturális; a legfontosabb kérdésekben az elbeszéléssel foglalkozó szemiológusok közös elveire kívánok hivatkozni, sőt, a végén megmutatom majd, hogy szövegünk valójában fölfogható egy nagyon is hagyományos, csaknem kanonizált strukturális elemzésnek; ez az ortodox nézőpont (az elbeszélés strukturális elemzését illetően) annál is inkább jogos, mivel itt olyan mitikus elbeszéléssel van dolgunk, amely a szóbeli hagyományból kerülhetett át az írásba (a Szentírásba). Olykor azonban (titokban talán rendre) meg fogom engedni magamnak, hogy egy inkább kedvemre való szövegelemzést végezzek (a „szövegen” itt a *szöveg* aktuális elméletét értem, amely jelentésség-előállítást jelent és nem pedig valamiféle filológiai tárgyat, a Betű szerinti értelem birtoklását); ez a szöveganalízis a szöveget a maga különbségében szeretné „látni” – amely nem írható le individualitásának közölhetetlenségével, mivel ez a különbség ismert kódokba „szövődött”; a szöveg itt *nyitott* hálózat, amely – maga is végtelenül – nyelvezet: határok nélkül szerveződik; a szövegelemzést az a kérdés, hogy *honnan* jön a szöveg (irodalomtörténet) és *miként* van megalkotva (strukturális elemzés), nem foglalkoztatja. Arra keresi a választ, hogyan bomlik föl, robban, szóródik szét: milyen kódolt forgalmi rendszeren keresztül *megy tovább*. Végül egy utolsó figyelmeztetés, a csalódások elkerülése végett: a következőkben nem lesz szó a strukturális vagy szövegelemzés és a bibliai szövegmagyarázat módszertani szembesítéséről, mivel ez nem az én asztalom.³ Úgy fogom elemezni a *Teremtés könyvének* 32. részét (közismert nevén: „Harc az angyallal”), ahogyan egy kutatás kezdeti szakaszában (ez igaz is). Nem az „eredményeket” mutatom be, nem is egy „módszert” (ez túlságosan nagy igényű elképzelés lenne, és a szöveg „tudományos” megközelítését kívánná meg, amelytől én tartózkodom), hanem pusztán egy lehetséges „eljárásmódot”.

¹ Károli Gáspár fordítása

² V. ö. Barthes, Roland: „L'analyse structurale du récit: à propos d'Actes 10–11”. In uő. (szerk.): *Exégèse et herméneutique*. Paris, 1971, 181–204.

³ Ezúton szeretném kifejezni hálámát Jean Alexandre-nak, akinek nyitottsága, egzeketikai műveltsége, nyelvészeti szakértelme, társadalomtörténeti felkészültsége nagyban hozzásegített a vizsgált szöveg megértéséhez. Számos gondolata megjelenik ebben az elemzésben; azért nem jelölöm ezeket minden alkalommal, mert tartok tőle, hogy már átalakítottam őket.

1. Szekvenciális elemzés

A strukturális elemzésnek nagyjából három típusa van, vagy három vizsgálandó tárgyat érint, vagy, ha úgy tetszik, három feladatot foglal magába. 1. Lajstromba veszi és osztályozza a „lélektani”, életrajzi, személyiségjegyi, társadalmi attribútumokat, az elbeszélésben szereplő személyeket (életkor, nem, külső tulajdonságok, társadalmi, hatalmi pozíció stb.); strukturálisan ez a megkülönböztető jelek [*indice*] instanciája (besorolások, a végtelenségig variált kifejezések, melyek egy jelölt közvetítését szolgálják – például „érzékenység”, „kegyelem”, „hatalom” –, és amelyeket az elemző a metanyelvben nevez meg, jóllehet a metanyelvi kifejezés közvetlenül nem jelenik meg a szövegben, hiszen ez soha nem mond olyat, hogy „érzékenység” vagy „kegyelem” stb.: ez a leggyakoribb eset). Ha homológiát létesítünk az elbeszélés és a (nyelvészeti) mondat között, akkor a megkülönböztető jel [*indice*] jelzőnek, epithetonnak felel meg (mely, ne felejtjük el, retorikai alakzat): ezt nevezhetjük a *megkülönböztető jelek elemzésének*. 2. Lajstromba veszi és osztályozza a szereplők funkcióit: mindazt, amit elbeszélői helyzetükből adódóan tesznek, egy állandó történet alanyaként: a Küldő, a Kereső, a Küldött stb.; a mondat szintjén ez a folyamatos *melléknévi igenévek* felel meg: ez a *cselekvésben részt vevők elemzése*, amelynek elméletét elsőként A.-J. Greimas foglalta össze. 3. Lajstromba veszi és osztályozza a *cselekedeteket*: ez az *igék* területe; ezek a narratív cselekedetek szekvenciákká szerveződnek, majd később látszólag pszeudo-logikai sémák mentén rendeződnek (tisztán kulturális, empirikus logikáról van szó, mely a tapasztalatban gyökerezik, az ösiségben, és nem az észérvekben): ez a *szekvenciális elemzés*.

Szövegünk (talán túlságosan rövidre zárva) a megkülönböztető jelek elemzésére válik. A színre vitt küzdelem Jákob erejének jeleként is olvasható (melyet a hős más cselekedetei is tanúsítanak); ez a jelzés az anagogikus értelem felé mutat, amely Isten választottjának (legyőzhetetlen) ereje. A cselekedeteket vizsgáló elemzés szintén lehetséges, mivel azonban szövegünket látszólag esetleges tettek alkotják, jobban tesszük, ha az epizód szekvenciális (vagy a cselekményeket érintő) elemzésével indítunk, hogy végezetül majd visszatérjünk az aktanciális elemzéshez fűzött megjegyzéseinkhez. A szöveget (remélhetőleg minden erőltettség nélkül) három jelenetre osztjuk. 1. Átkelés, 2. Küzdelem, 3. Megnevezések.

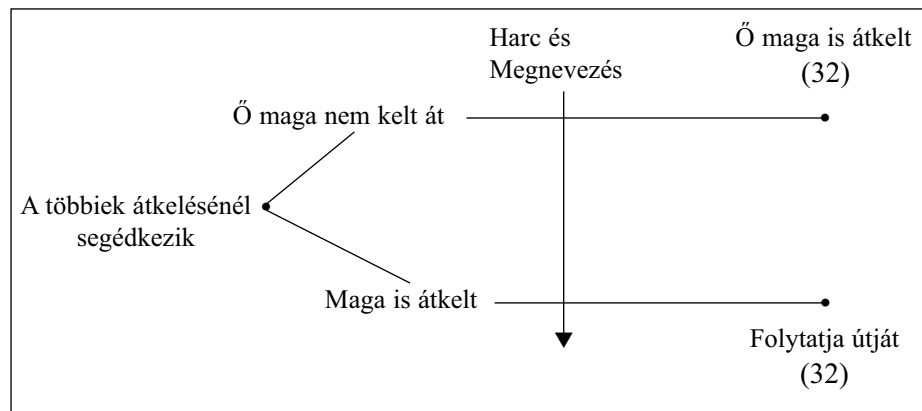
1. Átkelés (23–25). Mutassuk meg nyomban ennek az epizódnak a szekvenciális vázlatát; ez egy kettős, vagy legalábbis „kancsal” séma (rögtön megvilágítjuk ennek jelentőségét):

Jegyezzük meg, hogy strukturális értelemben a *fölkelni* egész egyszerűen egy *kezdeti művelet*; tömören úgy is fogalmazhatnánk, hogy fölkelésen nem csupán azt kell érteni, hogy Jákob mozgásba lendül, hanem hogy maga az *elbeszélés kezdődik el*; egy elbeszélés, egy értekezés, egy szöveg eleje nagyon kitüntetett hely: *hol kezdődjék?* Ki kell erőszakolni a *nem-mondottból* a *mondottat*: ebből adódik a kezdetre vonatkozó markerek egész retorikája. Eközben a legfontosabb a két szekvencia (vagy alszekvencia) redundanciája (ez vélhetőleg gyakori eljárás az adott elbeszélésekben: felkínálnak egy információt, majd megismétlik; mi azonban az olvasáshoz ragaszkodunk, nem pedig a szöveg filológiai, történeti meghatározásához: nem „igazságában” olvassuk a szöveget, hanem „megalkotásában” – ami nem azonos a „meghatározással”); egyébként paradox módon (a redundancia általában egy üzenet homogenizálásában, megvilágításában és nyomatékosításában érdekelt), miközben mi kétezer évnyi arisztotelészi racionalitás felől nézünk a szövegre (mivel Arisztotelész a klasszikus elbeszélés legfőbb teoretiku-

sa), éppen a két alszekvencia redundanciája teremti meg az olvashatóság gyűrődését, teszi azt csikorgóvá. A jelenetsor kétféleképpen olvasható. „A” esetben Jákob maga is átvág a gázlón – szükség szerint, miután megjárta oda-vissza az utat –, ebben az esetben a gázló bal partján történik meg a küzdelem (Észak felől érkezik), *miután végérvényesen átkelt*; ebben az esetben az *átjuttatni* kifejezés önmaga *átkeléseként* olvasandó. „B” esetben Jákob mások átkelésében segédkezik, de ő maga nem kel át a gázlón, azaz a Jabbok folyó jobb partján kerül sor a küzdelemre, az átkelés előtt, a többieket utóhadként védelmezve egy hátvéd jellegű szituációban. Ne keressünk *igaz* interpretációt (megl lehet, bizonytalanságunk már így is épp elég nevetségesnek hat a bibliamagyarázók körében), vegyük inkább figyelembe az olvashatóság két különböző lehetőségét. Az „A” esetben: ha Jákob egyedül marad a Jabbok folyón való átkelés *előtt*, az epizód „folklorista” olvasatára hajlunk; a mitikus referencia itt tényleg mindent visz, hiszen arról van szó, hogy a hős azelőtt kényszerül a harcra (például egy sárkánnyal vagy a folyó szellemével), *mielőtt* az akadályt legyőzte volna, azaz, *éppen azért*, hogy győztesse válva képes legyen a megmérettetésre. „B” esetben viszont ellenkezőleg, Jákob (és törzse) már átkelt a folyón, ő tehát egyedül áll a zuhatag jó oldalán (azaz már elérte az országhatárt, ahová eljutni kívánt), az átkelésnek nincs strukturális célzata, van viszont vallási jelentősége: ha Jákob egyedül van, akkor célja már nem az átkelés lebonyolítása, hanem a magányosság által való *megjelöltetés* (ez Isten választottjának jól ismert *elkülönültsége*). A kétféle interpretáció eldönthetlenségét egy történelmi körülmény fokozza: ha Jákob hazafelé tart, Kánaán földjére igyekszik: a Jordán folyó átszelése sokkalta érthetőbb volna, mint a Jabboké. Voltaképp egy semleges hely átszelésének történetével van dolgunk: az átkelés „erős jelentést hordoz”, ha a hely szellemén van a hangsúly, ellenben közömbös, ha a magányosság – Jákob jegye – a lényeges; a háttérben talán két történet, de mindenképpen két narratív instancia összekeveredésének a nyoma húzódik meg: az egyik inkább „archaikus” (a szó egyszerű stilisztikai értelmében), amely már az átkelést is viadalnak tartja; a másik „realistább”, Jákob utazásának „földrajzi” színezetet ad, amikor megnevezi az érintett helyeket (anélkül, hogy mitikus értéket tulajdonítana nekik).

Ha átírjuk ebbe a kettős szekvenciába azt, amire később kerül majd sor, nevezetesen a Harcot és a Megnevezést, a kettős olvasat koherens módon folytatódik a két variáns mindegyikében; idézzük föl ismét a diagramot:

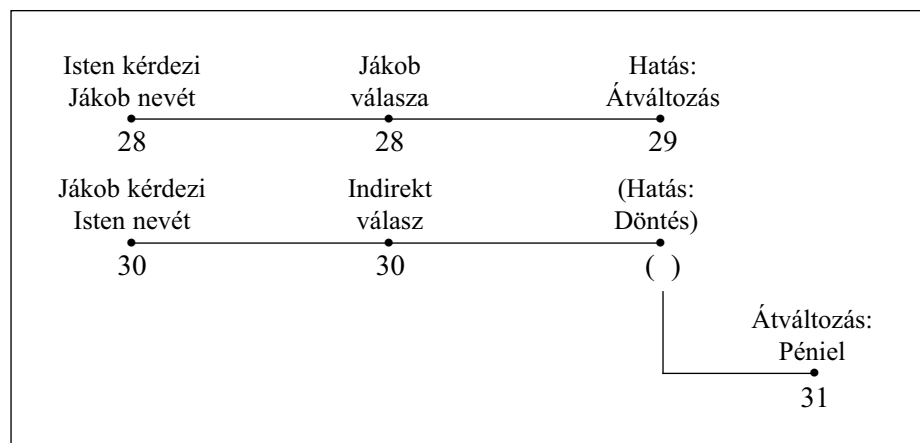
Ha a *Harc* választja el az „ő maga nem kel át” és az „ő maga is átkelt” eseményét (folklorizáló, mitikus olvasat), a *Nevek* átváltozása minden monda etimológiai szándékának felel meg; ellenkező esetben viszont, ha a *Harc* megálló csupán egy mozdulatlan helyzet (töprengés, választás) és a gyaloglás eseménye között, a *Név* megváltozása a spirituális újjászületés (megkeresztelés) jelentőségével bír. Úgy lehetne összefoglalni mindezt, hogy az első epizódban szekvenciális olvashatóság, de kulturális kétértelműség uralkodik. A hittudós bizonyára rosszalná ezt az eldöntetlenséget, a bibliai szövegmagyarázó elfogadná ugyan, de sürgetné, hogy néhány érvelési vagy ténybeli elem eldöntse a kérdést, a szövegelemző pedig, személyes benyomásomból ítélve, nagyon is értékelné a két megközelítés *feszültségét*.

2. *Harc* (25–30). E második jelenet esetében is az olvashatóság zavarából (kételynek nem nevezném) kell kiindulnunk – közismert, hogy a szövegelemzés sokkal inkább az *olvasatra* épül, mint a szöveg objektív struktúrájára, amely inkább a struk-

egyik fél szokatlan győzelme révén: megcserélődnek a jegyek, ellen-jegy keletkezik. Hivatkozunk a család összetételére: hagyományosan a testvéri vonal kiegyensúlyozott (a gyermekek egy szinten vannak a szülőkkel szemben); általában az elsőszülött élvez előnyt: az első a megjelölt; márpedig Jákob történetében a jegy fordított, ellen-jegy: az öcs az, aki sarkánál ragadja bátyját (Ter 27,36), elúzi őt, hogy az időt visszafordítsa: a kisebb testvér, Jákob, saját magát jelöli meg. Amikor Jákob az Istennel való küzdelmében megjelöltetett, úgy is fogalmazhatunk, hogy *A* (Isten) az elsőszülött testvér helyettesítője, akit ismételtelen legyőz a fiatalabb testvér: az Ézsauval való konfliktus *áthelyeződött* (minden szimbólum *áthelyeződés*; a „harc az Angyallal” azért bír szimbolikus jelentéssel, mert valamit áthelyezett). A szövegmagyarázatnak – amelyben nem vagyok illetékes – ki kellene tágítania a *jegy megfordításának* interpretációját: akár gazdasági-történeti kontextusba helyezve azt – Ézsau az edomiták névadója; az izraeliták és az edomiták gazdasági kapcsolatban voltak egymással; talán itt a szövetség megfordítását ábrázolták, és egy újabb érdekszövetség föllendítését? –, akár a szimbolikus értelmezés területére (a szó pszichoanalitikus értelmében). Az Ószövetség nem annyira az Apák világa, mint inkább az ellenséges Testvéreké: az elsőszülötteket félreállítják a kisebb testvérek javára; Freud az ellenséges testvérek mítoszában a *legkisebb különbség* nárcisztikus témáját mutatta meg: a forgóra, a vékony ínra mért csapás vajon nem egy *legkisebb különbség*? Bárhogyan is, ebben a világmindenségben Isten a kisebb fiú-testvéreket jelöli meg, a természet ellenében cselekszik, (strukturális) szerepe az, hogy egy *ellen-jegy*et képez.

Ez a jelenet bőséges értelmezést kínál a Harc és a Jegy motívumai kapcsán, végezetül azonban egy szemiológiai megjegyzést kívánok tenni. Azt látjuk, hogy a harcosok binaritásában, amely talán a testvérek binaritása is, az öcs egyszerre van megjelölve a várt erőviszonyok megfordításával, és egy testi jellel, a sántítással (eszünkbe juttatva Oidipuszt: 'dagadt lábú', 'sánta'). A jegy értelemalkotó; a nyelv fonológiai reprezentációjában a paradigma „egyenlősége” felborult a megjelölt dolog javára, egy olyan nyom jelenléte révén, mely nélkülözi saját oppozicionális és korrelatív fogalmát: Jákob (Izrael) megjelölésével Isten (vagy az Elbeszélés) anagogikus értelemképződést generál: egy új „nyelv” működésének alapvető feltételeit teremti meg, melynek „üzenete” Izrael kiválasztása. Isten logothétosz, Jákob pedig az új nyelv „morfémája”.

3. Megnevezések vagy Átváltozások (28–33). Az utolsó jelenetben kerül sor a nevek cseréjére, azaz az új státusok, az új hatalmi pozíciók előterjesztésére; a Megnevezés egyértelműen az Áldással függ össze: megszentelni (elfogadni egy térden esdeklő hódolatát) és megnevezni a hűbérúr kiváltsága. Két megnevezés van:

Bár az áthelyeződés csak a Nevekre irányul, valójában az epizód egésze *egy összetett nyom megképződéseként* működik: Jákob testében, a testvérek helyzetében, Jákob nevében, a hely nevében, a táplálkozásban (egy táplálkozási tabu megalkotása: a történetet *minimálisan* egy tabu mítikus megalapozásaként is értelmezhetnénk). A három vizsgált jelenet homologikus: mindhárom esetben *átmenetről* van szó: hely, rokoni szál, név, táplálkozási rítus: mindez igen szoros viszonyban áll a nyelvi aktivitással, az értelem szabályainak transzgressziójával.

Így néz ki jelenetünk szekvenciális (vagy cselekvésközpontú) elemzése. Megpróbáltunk minden esetben a struktúra, vagyis egy cselekményt leíró kifejezések sziszte-

matikus összefüggésében maradni. Ha mégis előfordult, hogy lehetséges értelemirányokat vetettünk föl, nem azért tettük, hogy megvitassuk ezeknek a valószínűségét, hanem hogy megmutassuk, miként „szórja szét” (*dissémine*) a struktúra azokat a tartalmakat, melyeket minden olvasat a maga módján kezelhet. Tárgyunk nem a történeti vagy filológiai dokumentum, amely a keresett igazság letéteményese volna, hanem a szöveg hordereje, *jelentéssége*.

2. Strukturális elemzés

Mivel az elbeszélés strukturalista elemzését már részben megalapozták (Propp, Lévi-Strauss, Greimas, Bremond), végezetül – magam inkább a háttérbe vonulva – szeretném szövegünket szembeállítani a strukturális elemzés két gyakorlatával, hogy bemutassam ezeknek az eljárásoknak a jelentőségét, bár az én munkám némileg más irányba tájékozódik⁴: Greimas aktanciális elemzéséről és Propp funkcionális elemzéséről van szó.

1. Aktanciális elemzés. A Greimas-féle⁵ aktanciális rácsozat – melyet a szerzővel együtt óvatosan és rugalmasan kell kezelni – az elbeszélés szereplőit, személyiségeit cselekvésük szerint hatféle formális osztályba sorolja, a státusuknak való megfeleltetés és nem lélektani jegyek alapján (egyetlen cselekvő többféle szereplőt is egyesíthet, de egyetlen szereplő is képes fölvenni többféle cselekvéstípust; sőt, akár élettelen entitás is képviselheti őt). A *Harc az Angyallal* a mitikus elbeszélések jól ismert történetéről szól: az akadály legyőzéséről és a küzdelemről. Ennek a jelenetnek a szintjén (mivel Jákob összes gesztusát figyelembe véve talán eltérő megállapításokhoz jutnánk) a cselekvők a következőképpen „töltik be” szerepüket. Jákob az *Alany* (a kérés, a keresés, a cselekedet alanya). A *Tárgy* (ugyanennek a kérésnek, keresésnek, cselekedetnek a tárgya) az őrzött, védett helyen, a zuhatagon, a Jabbók-on való átkelés. A *Feladó*, aki játékba hozza a keresés miértjét (nevezetesen a zuhatagon való átkelést) természetesen Isten. A *Címzett* még mindig Jákob (egyetlen alakban két cselekvő). Az *Ellenző* (az vagy azok, akik akadályozzák az Alanyt a kutatásban) maga Isten (ő az, aki mitikus értelemben őrzi az átkelést). A *Segítő* (aki vagy akik segítik az Alanyt) Jákob, aki legendás erejével maga-magát is megsegíti (indiciális nyom, ahogyan azt már megmutattuk).

Azonnal előtűnik a paradoxon, legalábbis a formális viszonyok szabálytalan jellege. Az alany és a címzett összekeverése banális; az önmagát segítő alany ritkább ugyan, de rendszeresen előfordul a „voluntarista” elbeszélésekben és regényekben. Az azonban valóban elvétve fordul csak elő, hogy a feladó az ellenző; ezt az ellentmondásos alakzatot egyedül a zsarolás-történetek képesek megmutatni. Semmi különös nincs abban, hogy az ellenző a (feltételezett) tét birtokosa: az ellenző szerepe éppen az, hogy védi annak a tárgynak a tulajdonjogát, amelyet a hős szeretne megkaparintani: így tesz a sárkány, amely az átkelő fölött őrködik. De adott esetben, ahogy minden zsarolásban, Isten, miközben a zuhatagot védi, jegyet és kiváltságot osztogat. Nyilvánvaló, hogy szövegünk aktanciális formulája távolról sem megnyugtató: strukturális értelemben nagyon is kockázatos – ez azonban jól megfelel annak a „botránynak”, amelyet Isten veresége testésít meg.

2. Funkcionális elemzés. Közismert, hogy elsőként Propp⁶ vizsgálta a népmese struktúráját, *funkciókat*⁷ vagy elbeszélői aktusokat különítve el. Propp szerint a funkciók kötött elemek, számuk korlátozott (mintegy harminc), mindig azonos láncba szerveződnek, még ha olykor egyes funkciók hiányoznak is egyik-másik elbeszélésben. Pedig meglehet, hogy – ezt látni is fogjuk hamarosan – szövegünk tökéletes módon eleget tesz a Propp által megalapozott funkcionális struktúra követelményének: ez a szerző nem is tudta volna felfedezését meggyőzőbb példán bemutatni.

A népmese fölvezető szakaszában (ahogyan Propp megvizsgálta) szükségszerű

⁴ *Sarrasine* című, Balzac novellájáról írt munkám (S/Z. Paris, Seuil, 1970) inkább szövegelemzés, mint strukturális elemzés.

⁵ Greimas, A.-J.: *Sémantique structurale*. Paris, Larousse, 1966; valamint uő: *Du sens*. Paris, Seuil, 1970.

⁶ Propp, V.: *A mese morfológiája*. Ford. Soproni András, Budapest, Osiris, 1999.

⁷ A „funkció” kifejezése sajnos még mindig kétértelmű; kezdetben az aktanciális elemzés azonosítására használtuk, amely a szereplőket a cselekedetekben elfoglalt szerepük alapján ítéli meg (vagyis „funkciójuk” szerint). Propp terminológiájában a szereplőről magára a cselekvésre helyeződik át a funkció, abban az értelemben, ahogyan az a vele érintkező cselekvésekkel összekapcsolódik.

epizód a Hős távolléte; éppen ez történik Jákob esetében: Izsák elküldi őt Lábánhoz (Ter 28,2.5), messze hazájától. Jelenetünk Propp terminológiáját alapul véve a tizenötödik narratív funkcionál kezdődik. Az alábbi módon kódoljuk a jelenetet, minden alkalommal bemutatva a föltűnő hasonlóságot Propp sémája és a *Genézis* elbeszélése között:

<i>Propp és a népmese</i>	<i>Genézis</i>
15. A hőst elviszik vagy eljuttatják arra a helyre, ahol keresése tárgya található. Térbeli helyváltoztatás (madáron, lóháton, hajón stb.)	Útra kelés észak felől, az Arameusoktól, a Lában-októl. Jákob hazaindul apjához. (29,1: Jákob útnak ered)
16. A hős és ellenfele közvetlenül összecsap.	Nálunk ez a Harc-jelenet. (32,25–28)
17. A hőst megjelölik. Jel a testen. A hős gyűrűt vagy kendőt kap.	Jákob a csípőjén lesz megjelölve. (32,26–33.)
18. Az ellenség legyőzése, a hős győzedelmeskedik.	Jákob győzelme (32,27)
19. A kezdeti baj vagy hiány megszüntetése: a baj vagy a hiány a hős távollétéből következik: a távollét szűnik meg.	Miután sikeresen átkel a Peniélen (32,32), Jákob sértetlenül eljut Szíchem városába, amely Kánaán földjén van (33,18).

Vannak más párhuzamra utaló jelek. A 14. funkcióban Propp-nál a hős egy varázseszközhöz jut; Jákob esetében a talizmán kétségtelenül az áldás, amelyet ravasz módon csal ki vak apjától (Ter 27). Másrészt a 29. funkció a Hős alakváltozását viszi színre (például a Szörnyeteg csinos fiatal úr lesz); ez az alakváltozás a Névcsereben jelentkezik (Ter 32,39) és az újjászületésben, melyet eredményez. Kétségtelen, hogy a narratív modell szerint az elbeszélésben Istennek a Gonosz szerepe jut (*strukturális* és nem lélektani értelemben): ebben a jelenetben a népmesék valóságos sztereotípiája olvasható ki: egy gonosz szellem által őrzött gázlón való átkelés. A mesével való másik hasonlóság az, hogy a szereplők motivációja (cselekvésük oka) nincs megnevezve: az elliptikus megnevezés nem stílusjegy, hanem az elbeszélés strukturális, lényegi karaktere. A strukturális analízis, a szó szoros értelmében határozottan kijelentené, hogy a *Harc az Angyallal* valódi tündérmese – hiszen Propp szerint minden tündérmese azonos szerkezetű: úgy, ahogyan leírta.

Mint látható, amit az epizód strukturális kiaknázásának nevezhetünk, nagyon is lehetséges: szinte adja magát. Végezetül mégis inkább azt mondanám, hogy számomra nem a „folklorista” modell a legérdekesebb elem ebben a híres passzusban, hanem a súrlódások, a szakadások, az olvashatóság hézagjai, a narratív entitások egymásra rakódása, amelyek ellenállnak egy explicit logikájú kifejezésnek: adott esetben *metonimikus montázssal* van dolgunk (számomra ez adja az olvasat ízét-zamatát), melyben a témák (Átkelés, Harc, Megnevezés, Táplálkozási szokás) nem „kifejtettek”, hanem kombinálódnak. A nyersesség, az elbeszélés aszindeton jellege igen föltűnő Hóseás megszólalásában: „Anyja méhében sarkon fogta bátyját, és mikor erős volt, küzdött az Istennel. Küzdött az anygallal és legyőzte” (12,4). A tudattalan logikája metonimikus. Talán ebből a szempontból kellene folytatni a kutatást, azaz, ismétlem, a szöveg *olvasását*, disszeminációját és nem igazságának keresését. Így bizonyára elhanyagoljuk az epizód történeti-gazdasági jelentőségét (amely nyilvánvaló a törzsek közötti csereakciókat és hatalmi kérdéseket illetően); de olvasatunk nyomatékossítja a szöveg szimbolikus explozióját (mely nem feltétlenül vallási természetű). Engem leginkább az foglalkoztat, miként lehet elkerülni a szöveg egyetlen jelöltre való szűkítését, bárminemű legyen is ez (történeti, gazdasági, folklorisztikai, kérügmaticus), és fönttartani jelentésességének nyitottságát.

Marsó Paula fordítása

Roland Barthes: *Œuvres complètes II. 1966–1973*. Paris, Seuil, 1994, 1443–1453.

EMILY DICKINSON

145.

A Jordántól keletre,
Ahogy ez meg van írva,
Egy Tornász és egy Angyal
Kelt egymással bírokra –

Jákobot pirkadatkor
Nagy erő szállta meg,
És könyörgött az Angyal,
Hogy hadd pihenjenek.

„Nem bocsátlak el” így szólt
Jákob élelmesen,
Ameddig meg nem áldasz –
Ráállt az Idegen –

A Péniel-hegy ezüstös
Gyapján ringott a fény,
És tudta már a Tornász:
Úrrá lett Istenén!

Imreh András fordítása

Sulyok Gabriella műve

Jákob védelmében

Alighanem összetéveszt valakivel, uram. Amióta eszemet tudom, van egy hasonmásom. Nevetségesen hasonlítunk egymásra, és nem mondhatnám, hogy ez kellemetlenül érint. Barátok vagyunk. Kedvel engem. Ha szükséges, ellenkezés nélkül beugrik helyettem – habár a rendezést nem engedem át neki. Kényes helyzetekben előre bocsátom, ő is, akárcsak jómagam, ismer minden trükköt, ami csak szükséges a boldoguláshoz, de tőlem eltérően nincs lelkiismeretfurdalása.

Nem megvetéssel mondom ezt. Hisz annyi közös vonásunk van. Ami összeköt. Bizonyos vonatkozásban asszonyainkat is közösen bírjuk. Mindenesetre hébe-hóba kicseréljük őket, Leát és Ráheldt, akik nagyon különböznek egymástól, ugyanúgy, mint neveink is, amelyeket ugyancsak felcserélünk alkalmilag, a Jákobot és az Izraelt. De ez egy más történet. Régebben, mielőtt szeretett feleségem, Ráhel szült volna – jelenleg a második gyerekkel várandós –, régebben kicseréltük asszonyaink női szolgazemélyzetét vagy osztottunk rajtuk, csak úgy kedvtelésből, mi erre nem ügyelünk olyan árgus szemekkel, hiszen csak erősíti a családi köteléket. Ettől eltekintve tanulhatunk az asszonyoktól; utolérhetetlenek a cselek kitalálásában. Egyesek állítják, hogy minden rossz a nőktől ered. Én más nézetet vallok. Pozitívan kell ezt látni. Nekem csak pozitív tapasztalataim vannak mind a nőkel, mind azzal a képességükkel kapcsolatban, hogy túljárnak mások eszén. Bizonyos tekintetben valóban megelőznek bennünket a nők, nem csak azért, mert testileg hamarabb érnek nálunk. Ez visszakövethető a korai legendáig. Gondoljon csak Ádám ősapánkra – ő visszatámasztotta volna a csábosan kínált gyümölcsöt. De nem tette. Gyenge volt. Valóban gyengébbek lennének mi, férfiak az úgynevezett gyengébbik nemnél? Akárhogy is, végső soron a Teremtés csemegéjének az előmozdításáról, ha szabad így mondanom, volt és van szó mindmáig. Pátosz nélkül. Én hiszek a Teremtésben, mint isteni tervben. Hiszek Istenben. Realista vagyok. Ezért nem is vélem úgy, hogy Őt, a láthatatlant minden bennünket érő bajért felelősségre vonhatjuk. Vagy ha rossz fát teszünk a tűzre. Ezt meg kell tanulnunk.

Ezennel ismét visszatérek a nőkhöz. Sok mindent, főképpen azt, ami a lehetséges jövőre vonatkozik, hamarabb áttekintenek, mint mi. Ezt legénykekoromban tapasztaltam, amikor megboldogult apám, Izsák már igen szenvedett fokozódó vaksága miatt, és örökségének rendezését, vagyis a döntő áldás kimondását elsőszülöttje, úgy szólván a jövőndő családfő fölött kötelességének tartotta. Nem tudom, ért-e az elsőszülöttség jogi kérdéseire. Az elsőszülött joga az apai örökségből való dupla részesedésen kívül főként kötelességekkel jár – nyilván nem mindenki álma ez a gondtalan és szabad életéről. Az elsőszülöttség jogát el is lehet adni, ha valaki nem tart rá igényt – de elkalandozom a tárgytól.

Tapasztalatomról akartam beszámolni, arról, amit jellemzően női ravaszságnak neveznek, ami persze végül is igen gyakran áldásnak bizonyul. Olykor ártalmatlan becsapásnak tűnik, de esetenként egész egyszerűen csa-

lásról van szó. Az első csalás, amit megismertem, kitörölhetetlenül megmaradt emlékezetemben. Rebekka anyám, Isten nyugosztalja, nagyszerű, minden hájjal megkent asszony volt. Épp azon a napon kellett volna apánknak pár lélegzetvétellel idősebb Ézsau ikertestvéremet a jog szerint megáldania és családfővé kineveznie, ami anyámnak viszont nem tetszett. Ézsaut, aki inkább a vadászattal és – nem úgy, mint én – az állatok tenyésztésével foglalkozott, alkalmatlannak vélte a család fenntartására. Persze nem befolyásolhatta a nemzedékek óta fennálló szabályokat. Ezért elhatározta – alapjában véve az én kedvéért –, hogy lóvá teszi apámat. Mindenesetre úgyszólván naiv arcátlansággal elérte, hogy a döntő mozzanatot saját érdekében – és, hangsúlyoznom kell, kételyeim ellenében – megfordította. Tudta, hogy apám, aki akkoriban már jóformán vak volt, Ézsau jobb keze után nyúl majd, és tudta, mennyire szörösek Ézsau kezei, merőben eltérően az enyéimtől – nézze csak meg őket, ezek jellegzetesen értelmiségi kezek. Tehát kecskeprémadarabot fektetett kézhátamra és egy másikat a nyakam köré, ahol bátyám szintén szokatlanul szörös volt, és miközben Ézsau még a vadászaton volt, odaküldött apámhoz, hogy fogadjam az áldás ceremóniáját. Nem veszem biztosra, hogy apám, miközben kezem után tapogatózott, majd át is ölelt, ne jött volna rá a csalásra. Félrefordította fejét, mint aki teljesen a hallására támaszkodik, és felhúzta egyik szemöldökét, miközben megválaszoltam kérdéseit, és feszülten figyelt az Ézsauétól kétségtelenül mind csengésében, mind jártasabb szóhasználatában eltérő hangomra. Az egész nagyon kellemetlen volt számomra akkor, főleg Ézsauval szemben, akinek az útjából aztán évekig ki kellett térnem. Anyám cseppet sem kínosnak, sőt, inkább ésszerűnek tartotta a dolgot. A nők szükségét érzik az állomány fenntartásának, és többé-kevésbé értenek az óvintézkedéshez, ami néha kisebb-nagyobb szélhámossággal jár.

Kedves Ráhelemre gondolok itt, aki, amikor örökre elhagytuk szülőházát Mezopotámiában, hogy Kánaánban telepedjünk le, elcsent apjától – biztosítékul – egy kis bálványt. Mintha Istenünk nem volna elég biztosíték! Nem holmi amulettet csent el, amire gondol, inkább afféle talizmánt, tehát tilalom alatt álló tárgyat. Fogalmam sem volt róla, és csak akkor tudtam meg, amikor meglöpött apósom üldözőbe vett bennünket, és útipoggyásunkban a talizmán után kutatott. Nem, semmit se talált, Ráhelem a „szerencsehozót”, ahogy a tárgyat nevezte, igen rafináltan a szoknyája alá rejtette, ne is kérdezzen tovább! Még most is kínosan érint a dolog. Hisz nem csak lopásról volt szó, hanem hazugsággal járó csempészésről is.

Nyilván nem vagyok feddhetetlen ember, ez magánvállalkozó esetében ritkaságnak is számítana. De megkísérlem kerülni a görbe utakat. Ez persze nem mindig jár sikerrel. A tenyésztési eredményeket, amiket apósomnak fel kellett mutatnom – tekintélyes nyájai voltak, és én kezeltem őket – kissé, hogy úgy mondjam, „elősegítettem”. Nos igen, természetesen a magam javára, mert végül is az embernek a saját családjára is gondolnia kell. Nem volt kimondottan illegális, amit tettem. Ha az ember

Sujyok Gabriella műve

konyít valamicskét a keresztezésekhez és az öröklődéshez, no meg a helyes etetéshez és az üzekedtetéshez, hatalmas tenyésztési eredményeket érhet el. Főként az utolsó hat, apósomnál eltöltött év alatt jóformán megdupláztam nyájai állományát.

De hogy kerül most ide az én hasonmásom? Persze, igaz, én említettem az imént, de nem kell tovább foglalkoznia vele. Mert az egyénhez, az oly nehezen áttekinthető önmagunkhoz tartozik. Vannak olyan pillanatok, amikor igazán nem tudom, hogy én vagyok-e a cselekvő. Vagy a hasonmásom. Metszések vannak lényünkben, nézeteink hirtelen szétválnak, meg gátlásaink és szeméremérzetünk. Olykor valóban érzem kettősségemet. Például amikor álmodom, és közben nem is vagyok biztos benne, hogy én vagyok-e az álmodó, vagy hogy valaki mással történik, aki én vagyok vagy talán nem is. Egyszer olyan létráról álmodtam, amely a földtől az égig ért, nagyon különös volt, és ezen a létrán alakok közlekedtek fel s alá, akiket küldöncöknek tartottam. Nem szóltak hozzám, s mégis az volt a benyomásom, hogy valamit közölni akartak velem, vagy talán engem is arra készítettek volna, hogy felmászam velük együtt, szóval nagyon boldogító érzés volt. És az álom végén, röviddel a felébredés előtt, amikor az ember már nem tudja, hogy álmodik-e még, a magasból egy hangot hallottam, amely nekem és utódaimnak – akik még nem is léteztek akkor – istenáldotta jövőt jósolt. Ilyen álmoktól nagyzási hóbortba eshet az ember. De én hívó vagyok, és tudom, hogy az álmokat nem kell megfejteni. Mindazonáltal effajta álmok után az ember egészen másfajta bizakodással kezd meg a napot. Időközben lettek már utódaim, nagy családom van, és, amint látja, nem megy rosszul sorom. A lábamra gondol? Mert hogy sántítok? De nem a lábam, hanem a csípőm miatt. Nem, nem szenvedtem balesetet. Egyszer olyan eseményben volt részem, amely látszólag inkább az álmok világába tartozik – ám a valóság kétségkívül megcáfolja. Keletről jövet családommal a Jabbok folyón keltem át, ott, ahol annyira sekély, hogy át lehet gázolni rajta,

és örültem, hogy az igencsak fárasztó út után kedveseimet épségben vihettem át a túlpartra. Gondolja csak el: minden vagyonunkkal és az összes jószággal. Ama nap estéjén, melyet életem legnevezetesebbjeként tartok számon, annyira kimerült voltam, hogy amikor enyéim mélyen aludtak, egyedül félrevonultam. Álmodtam volna? Vagy hallucináltam? Mindenesetre az éj közepén hirtelen egy férfival találtam magam szemben, aki tusakodni kezdett velem. Kétségtelenül erősebb volt nálam, de nem sikerült letepernie. Azaz csak miután csípőmre ütött. Abban a pillanatban úgy tűnt, hogy nem e világból való lényvel volt dolgom, hanem azzal az erővel, amelyet Istenünként ismerünk fel, ha eszünknel vagyunk. Megkértem, áldjon meg, és belekapaszzkodtam. Szabadulni próbált, de nem eresztettem el, hanem így szóltam: *Nem bocsátalak el, csak ha megáldasz.* Akkor megkérdezte, hogy hívnak. És amikor megmondtam, azt felelte: *Ne nevezzenek téged többé Jákóbnak, hanem Izraelnek. Isten harcosának, mert küzdöttél Istennel és az emberekkel és helyt álltál.* És megáldott.

Elgondolkodtató, ugye? Különösen, ha a szokatlan álom utáni reggelen olyannyira kifordult forgócsonttal ébredünk, hogy egész életünkre meg vagyunk bélyegezve. Az ember kiválasztottnak tarthatná magát arra, hogy a nép jövőjét meghatározza. Talán tudja is: az egyiptomiaknál, úgy hírlik, szokás eltörni a fáraó fiainak lábát, ha utódként számításba jönnek, hogy sántítsanak, mert akkor később, ha uralomra jutnak, híján lesznek a vágynak, s nem törnek rájuk a gonosz szellemek. Nos, én nem hiszek sem szellemekben, sem istenekben, hanem csak egyedül az isteni szellemben, amiért is az ilyen álmok után, vagy nevezze őket jelenéseknek, nem veszítem el lábam alól a talajt.

Bocsásson meg, uram, ha történeteimmel feltartottam. Észre sem vettem, mennyire eltelt az idő. És felejtse el, kérem, amit a hasonmásról mondtam. Az igazán csak kitálálás volt. De minden egyéb igaz.

Schiff Júlia fordítása

Árkádiai legelő, alkonyi angyal

1a

Az Árkádiában lakó lassú mozgású állatok lépte bordásra vágta a földutat, és olyan lett, mint a libagége vagy a mángorló lapja, amelyre oldalt szép betűkkel véste rá a mester tulajdonosa nevét. A csordaúton nem lehetett biciklivel menni. Csak tolt a gúnárnyakú csordás is, a kormányhoz szorította hosszú botját, amellyel terelgette a marhákat. Ha szaporáztatni akarta a sétát, a marhák szügyét verte nagy erővel. Csahos kutyái ismerték

1b

a hangokat, amelyeket a csordás adott. Füttyögés volt ez, sziszegés inkább, csak néha mondott egy szót, hogy *gyeridete, az anyakinnyátennek, hozod-visszate!* A koszos, csapzott szőrű, sovány ebek tudták a dolgukat, mert rettenetesen félték a gazdájuktól. Így vonult végig a falun a csorda. A reggel annyiban volt más, hogy a csordásnak néhány helyen karikás ostorral kellett csürdíteni, hogy a gazdák tudják, mikor tereljék ki a portákról a jószágot. Előbb megabrakoltatták őket, hogy fejés közben ne rúgjon a tehén és megitattak.

2

Nagy vödörben hordtuk be nekik a kútról a vizet. Azok meg a földre eléjük tett, csorba szélű, behuppant *bádogvidérből* kiszippantották a hús vizet, és amikor felemelték nagy fejüket, a felemelt üres *vidér*. A játékosabbak rázták, így jelezve, hogy még szomjasok. Ha már nem érdekelte őket a *vidér*, onnan lehetett tudni, hogy elég volt. Akkor már menni akart, bögött, nyakát nyújtotta ki előre közben, és rángatta a szarva köré akasztott kötelet, azért hogy menne. Nagy

3

szemével nézett, amelyben semmi értelem nem látszott, csak valami nyugtalanító szomorúság. De mindent türelemmel viseltek el a tehenek, amelyeket Mancinak neveztek anyámék. A Mancsi tehénnév volt, ahogy a Virág is. De voltak kutyanevek, ahogy lónevek is voltak, és azok közül lehetett választani. Az

4a

istenek nem szerették, ha ezeket a szabályokat megtöri bárki. Nem is szegték meg soha. Vagy ha mégis, azt nem viselték el. A macskáknak meg a disznóknak nem volt neve. Az első Mancsi hosszú kort ért meg. Már rég nem ellett többet, tejet sem adott, amikor anyám még mindig ragaszkodott hozzá. Egyszer aztán elvitték. A házi állatok nem szoktak végelgyengülésben halni meg. Akkor sosem gondoltam erre, Az életnek

4b

nyilván ez maga rendje, és nem volt zavaró, hogy azokat az állatok, akik velünk éltek, és akiket

szerettünk és gondoztunk néha több évig akár, mindegyiket megöltük így vagy úgy. A macskakölyköket zsákba kötöttük, és kővel vagy valami haszontalan vasdarabbal a kubikgödörbe bedobtuk. A kis kutyakölyköknek nagyapám, a Donkanyart megjárta katonai gyakorlattal készített hurkot drótból, és a kert alján, a nagy diófa alsó ágára akasztotta fel. Egyszer csupa véletlen

4c

tanúja voltam, ahogy figyelte a kutya rángatózását, ahogy a nyakba belevágott a drót, amelyre fel függesztette a létszámon felüli kölyköt. Sziszegve káromkodott és megbabonázva figyelte az állatot, ezért nem hallotta, hogy vacsorához hívta nagy-mamám, s mivel nem jött, engem szalajtott a kertbe

4d

utána. A pihés csirkék, kacsák, libák őszre már mind a levesbe, sütőbe kerültek. A disznók még a téli fagyokig kaptak haladékot. A tehenek azonban éveket éltek velünk. Csak a borjaikat kellett leadni két-három évesen, attól függően, hogy a felvásárlási súlyhatárok mit diktáltak.

5

Mikor a második Mancsi, már a másik faluban laktunk, egyszer haza tartott és késve szaladtam elé a Templom utcából a Görbesor elejére, hol a korcsma volt, régen zsidóház, amely aztán megürült. A parókia udvar ajtaját nyitva feledték és a tehén oda tévedt. Ekkor volt a késő reneszánsz templom felújítása, és a parókia padlásáról a műemlékisek lecihelték a Kálvária-csoport szobrait. Jánost, Máriát, na meg az angyalt, aki tartja a fájdalmas anyát. Kicsit arrébb a kereszt is a korpusszal ott volt, neki támasztva a veteményes kerítésének. A szobrok szét voltak épp szedve, a felsőtestük levéve a lábról, egy másiknak a karját

6

javitották. Épp száradtak az alkonyi szélben. A restaurátorok dolgoztak rajtuk egész nap. Talán ők hagyhatták nyitva a kaput is. Nem ismerték a szokást, hogy a csorda mindjárt jön, és akkor becsukják a kapukat mindenhol, mer a jószág becsászkál és összetapossa a kertet, az udvart. A Mancit ott leltem. Állt döbbenet. Nem értette, hogy miféle emberek lehetnek ezek. Sose látott festett szoborszerű embereket, akik nem szólnak, nem ütnek, nem káromkodnak,

7

nem kiabálnak. Állt a nagy állat megmerevedve a szárnyas angyal szobra előtt. És nagy puha rózsaszín orrával közelített lassan az angyali archoz. Nem hitt a szemének. Nagy orrlyukaival fujtatta próbálta szagolni az angyalt, aki csak nézett festett szomorú szemével a Mancsi barna szemébe. És amikor halkán szólítottam: *Mancsi gyere*, rám nézett, nem ijedt meg, nem borította fel a szobrokat, hanem lassan kifordult az udvarról. Nagy hordó hasa ringott, csapódtak két oldalra a tőgyek. Zavart volt és mintha még csalódott.

ACSAI ROLAND

Angyalok a kertből

Öt angyal

Karjaikban tartottak, vállukra vettek,
Árnyékot adtak, elringattak.
Nyírfák és fenyők –
Angyalok a gyerekkori kertből.

Pókháló

1.
Az ágak közé kifeszített
Pókhálóba bogár repült,

Apró, kitinpáncélos angyal.

2.
Esős nap.

A pók hálójába ma csak
Esőcseppek akadnak.

Háziludak

1.
Kinyújtott nyakkal
Sziszegő angyalok,

Ti óvtátok a gyerekkort!

2.
Nagyanyám levágott
Szárnyatokkal sepregetett,

Angyalszárnyal.

3.
Lúdbőrös lettem,
Ha hozzám ért vele.

BÍRÓ JÓZSEF

Mosoni monológ

(– *Kormos István emlékére* –)

arcom terpeszkedő barázdáit
nem ... nem én *rajzoltam* :
ötvennégy tavasz ekéje hasította

megfáradt testemet vonszolom
gurgulázó nevetésem felcsap :
a molnárkék ... felhősziromos égig

az **IDŐ** bevégzi 'másíthatatlan ítéletét :
üszkös szívemre hurkolja ... : lasszó – kötelét

[... ha még tudjátok – (?) – : **voltam** ... :
széncsillag szemű gyermek ... (SZURTOS ANGYAL)
... : 'ki ... : *bikáztam* ... : a mecséri porban ...]

Szajkó István műve

A nagyothalló angyal

Apám borbélyműhelyében egyetlen kuncsaft volt, a kántorunk, Tihamér atya, akit faluszerzte csak bolond bárónak hívtak a háta mögött. Kugligolyóra hasonlító feje úgy világított, mint a nikkelezett, pumpálás, harisnyás gázlámpa. Két lábon járó gázlámpa. Éjjel-nappal csokornyakkendőt hordott, még beretválkozáskor sem volt hajlandó levenni, hiába kérte apám. A falubeliek mégis úgy néztek föl rá, mint valamiféle istenre. Nem azért, mert minden áldott nap magához vette az Úr Testét, hanem, mert legalább fél tucat idegen nyelvet beszélt, értett valamennyit az orvosláshoz, és állítólag verses könyvet is írt hajdanán a szentekről, még budapesti újságíró korában. Szobájában „berakásos Streicher” zongora állt, éjjel-nappal azon klimpírozott, vagy a Pionier gramofonját hallgatta. Haragosai szerint egyszer olyan hamisan zongorált, hogy az összes búzáskörte lepotyogott még a kilencedik szomszéd, Takács Pista papa fájáról is. Szidták rendszeren a környékbeliek, ha „zengerájhoz” ült: *a vénbolond báró már megint nyüstöli a kecskáját!*

– Na, te gyerek, éppen rólad van szó. Tihamér atya az imént kérdezte, hogyan állasz az írással-olvasással. Mert, ha már ki tudod sillabizálni a bötveket, írhatasz levelet a Jézuskádnak. Megírhatod, mit hozzon néked Karácsonyra! – mondta az apám, amint beléptem a mindig füstös, mindig petróleumszagot árasztó műhelyébe.

– Hogyne tudna már olvasni ez a kisgyermek, Ernő úr! A tegnapi hajnali misén két fülemmel hallottam. Ugye, gyermekem! Ministráns testvéreidnek hangosan olvastad fel szótagolva a freskó alá írt nevet. Na, monddad szépen, ki festette a templomunk freskóját?

Hát én nem tudtam, mi az a fesskó vagy freskó, de sejtettem, hogy a nagy festményről lehet szó. Rá is vágtam azon nyomban:

– Az angyalos főstményt a Pandur főstötötte.

– Úgy mondd gyermekem, hogy az angyalos festményt Pandur József művész úr festette!

– Ne hozza már zavarba ezt a kölköt, úgy mongya, ahogyan jöllesik neki! Pandúrok amúgy sincsenek a népi demokráciában – fortyant föl az apám.

Azt hiszem, ez utóbbi kijelentésén el is szégyellhette magát, mert gyorsan átterelte a szót Pálfi Ilonkára, aki engemet tanított elsöben, mondván, milyen ügyes lehet a tanító nénim, ha néhány hónap leforgása alatt meg tudott tanítani írni, olvasni, hiszen ő jómaga, emlékezete szerint, csak a második elemiben lett tisztában a „bötvek tudományával”.

Kurbli vaskorcsoját nem mertem kérni, mert tudtam, hogy az igen sok „pízbe” kerül, meg aztán hallottam a tollfosztáskor, Hermina néni azt súgta az anyám fülébe: *te, Bözsi, ammondó vagyok, korai még ennek a gyereknek a lábára az a francos, rossebes korcsola, leeszi a bakancsa talpát, jövőre majd kidobhatjátok a ganéjdombra!* A diavetítőt év végére ígérte be az édesanyám, abban az esetben, ha legalább négyes lesz a bizonyítványom. Tetszett volna még a csehszlovák gombos tolltartó is, olyan, amilyen a Katona Viktornak volt. Csak megnyomtál rajta egy rejtett gombot, amitől a tolltartó tetejét a beépített rugós szerkezet elhúzta. Úgy működött, mint a rugós roló. Tudtam, hogy ez is sokba kerülhet, mert a Viktor egyszer elszólta magát, kikotyogta, hogy feketevágásból vették a szülei „valamilyen úton-módon”.

Kedves Kisjézus!

Tudom, hogy kurbli vaskorcsoját, diavetítőt és gombos tolltartót nem tudsz nekem hozni, mert te is szegény vagy. De azért valami apróságot hozhatnál. Legyél szíves. És az lenne a kérésem, hogy az egyik angyaloddal küldd el a karácsonyfát, meg az apró ajándékot, mert neked azon a napon biztosan sok munkád lesz. Szóval, olyan angyallal, amilyen a templomunk festményén is van. Ha el tudod intézni, jó lenne, ha este hat órára jönné az angyalod, mert akkor jövök meg a mendikálásból. Köszönöm szépen. Dicsértessél. Amen.

Sokorópátka, 1954. december 11.

Szinte úgy estem be a konyhába. A gádorban még a havat sem söpörtem le magamról. Hat óra már elmúlhatott, mert az apám elég durcásan nézett rám, igaz, egyetlen szót sem szólt. Mutatóujjával a tisztaszoba felé irányított. Hát, erről elkéstem. Az angyal ott állt talpig fehérben, háttal nekem, a karácsonyfa díszait igazgatta. Hosszú, derékig érő szöke haja volt, pontosan olyan, amilyennek én elképzelttem az angyalokat. Az édesanyám,

látva megszeppenésemet, fülembé súgta: *legalább köszönjél neki!* Nagy levegőt vettem: *Dicsértessék a Jézúuu..., az Angyal!* Vártam a választ, hogy *Mindörökké*, de néma csönd. Újra köszöntem, most már hangosabban, hátha öreg ez az angyal, és nagyothall, mint Rozália öreganyám. Megint semmi. Lehet, hogy a fején viselt vastag, sűrű fátyoltól nem hall rendesen? Lehet, hogy nem is tudnak beszélni az angyalok! Amíg ezen gondolkoztam, megszólalt valamilyen ismerős muzsikahangon a *Mennyből az angyal*. Ő játszott a száján, de nem szájharmonikával. Továbbra is háttal állt, teljesen úgy nézett ki, mint a menyasszonyok. Mindene fehér volt: a szárnyai, a cipője, a harisnyája, de még a kesztyűje is. Engemet különösen a szárnyai érdekeltek. Hát, az semmiben sem különbözött a ludak szárnyától. Ez igen nagy csalódást okozott nekem.

Amikor vége lett a szent éneknek, az apám – nem értettem, mi okból – határozott mozdulattal odalépett a petróleumlámpához, lecsavarta a lángját. Szinte sötét lett a szobában, csak a karácsonyfa sztaniol papírjai csillogtak, ahogy a kályha melege lebegtette azokat. Se szó, se beszéd, karon fogta a nagyothalló angyalomat és kikísérte a gádorig. Visszajöve csak annyit mondott: *na, elengedtem, hadd röpküljön Isten hírével!* Kíváncsi lettem volna, hogyan tud röpkülni olyan kicsi szárnyakkal. Egyáltalán tud-e röpkülni? Ki is kéredeztem pisálni, hátha meglátom még valahol, vagy meghallom a szárnyak suhogását. Odakinn böszön kavarta a szél a szilánkos havat, nem láttam el még az orrom hegyéig sem. Azt hiszem, sajnáltam is valamelyest az angyalokat.

– Hát már meg se nézed az ajándékokat, te gyerek? – invitált befelé az édesanyám. Egykedvűen bontogattam a barna papírokba bugyolált csomagokat. Úgy tettem, mintha örülnék az ötujjas kesztyűnek, a tornacipőnek, a cukrozott fűgének. De én nem tudtam örülni, én nem tudtam másra gondolni, csak az angyal furcsa, lefegő szárnyaira és a valahonnan ismerős muzsikahangra...

A téli szünetre éppen jókor jött a tengernyi hó. Mehattünk csurizokat csúzlizni az ereszek alól, mert elbújnak ilyenkor, utálják a havat. Mehattunk szánkózni a Nutz-dombra, az Új útra, s ha meg nem tudták a szüleink, akkor még a legveszélyesebb Kontra-dombra is elszökhettünk. Reggeltől estig szánkóztunk. A nagyobb gyerekeket, a Hajnik Miskáékat azért irigyeltük, mert ők már tudtak sítalpezni. Hiába adta nekem Szilveszter öregapám a piavei csatákat is megjárta „fájintos” katonai sítalpeit, ha még nem bírtam el. Estére cudarul megéheztünk. Legtöbbször a szomszéd Szabó Zoli barátomhoz mentünk be, annál is inkább, mert ők egy házzal közelebb laktak az Új úthoz, mint én. Őt testvére volt a Zolinak: a Miska, a Gizi, az Imre, a Lajos és a Mari. „*Gyere csak Tibikém! Ahun ennyi éhes száj van, elfér ott eggyel több is!*” – szokta mondani meggyőzően a Zoli édesanyja.

Nem szerettem a leveseket. Mi az, hogy nem szerettem! Egyenesen utáltam. Talán egyetlen kivétel volt, a tejes bableves. Aznap este éppen az gőzölgött ott a nagyfazékban. Aszalt szilvás, tejes bableves, sok-sok krumpligombóccal. Micsoda finom, micsoda fenséges illat! Már akkor nagyokat nyeltem, már akkor csorgott a nyálam, amikor a Lajosnak merték ki. A Zoli édesanyja metélte, csak metélte a gombócokat a tányéromba, de az én tekintetemet valamilyen fura fehér tollsoprú vonzotta oda az ómárium nyitott ajtajához. Nem akartam hinni a szememnek. Két éppen olyan lúdszárny félet láttam ott, mint amilyen az én angyalomé volt. Igencsak elgondolkodva kanalazhattam a levest, mert a hátam mögül rám szólt valaki: *hát a kóbászt ne keressed benne öcsém!* Elpárolgott az étvágyam. Ha nyögve-nyelve is, azért minden csöppjét megettem. Mire fölnéztem a tányéromból, már nem voltak ott a szárnyak. Mi történt? Milyen varázslat? Vagy belázasodtam? Lázálom ez? Minden télen be szoktam lázasodni.

Kisvártatva Szabó Gizi, a szőke, hosszú hajú nagyleány, kipirosult arccal ült vissza az asztalhoz, miközben egy jókora fésűt és tenyeremnyi zsírpapírt igyekezett berakni a kászli fiókjába, de elsőre leejtette. Pontosan úgy viselkedett, mint aki lopott holmit akar eltüntetni.

Este sokáig forgolódtam az ágyamban. Minduntalan a szárnyakon, a zsírpapíron és a fésűn morfondíroztam. Aztán váratlanul összeállt a kép. A Szabó Gizi szokott szájmuzsikálni fésűvel és zsírpapírral. *A Duna-par-ti csóó-nak-ház-bann...*

Nem tudom, hány óra lehetett, mire elaludtam. Az biztos, még fönn voltam, amikor az ónémet, kétsúlyos falióránk tizenegyet ütött.

Reggel arra ébredtem, hogy az apám és az édesanyám odakinn, a kallantyús kút mellett, fűrészbakra görnyedve nyaggatják, síratják a fűrészt: *siiih-suuuh, siiih-suuuh!*

Fölköltöztem. Első utam a tisztaszobába, a karácsonyfához vitt. „*Ne loj!*”, szólt meg bennem egy hang, azt hiszem, a vénbolond báró hangja. Én mégis fölláttam a Karcsi bátyámtól kapott kisszékemre, én mégis odanyúltam az ágak közé. Két szaloncukrot „kioperáltam” a sztaniolpapírból. Gondosan visszahajtogattam az üres papírokat. Az egyik cukrot mohón befaltam, a másikat zsebre dugtam. Gondoltam, átviszem majd a Szabó Gizinek. Megérdemli.